

5. Бермус А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании / А. Г. Бермус // Интернет-журнал "Эйдос" от 10 сентября 2005. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>
6. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу (ч. 1). – К. : Педагогічна думка, 2008. – 146 с.
7. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів початкової школи. – Київ, 2008. – 98 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016

УДК 371.132:377.112.4

О. А. Кривильова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Бердянський державний педагогічний університет)

kryvylevaolena@yandex.ua

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОЕКТУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація

У статті теоретично обґрунтовано вихідні положення проектування психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів (спеціальності 014 Середня освіта. Фізика, Математика), які базуються на ідеї створення умов для досягнення студентами оптимального рівня психолого-педагогічної компетентності відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, Національної рамки кваліфікації та професійних вимог до викладачів професійно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: компетентність, компетенції, проект, психолого-педагогічна підготовка.

Summary

In the article there have been theoretically grounded the original designing positions of psychological and pedagogical training of future teachers of professional and technical educational establishments (speciality 014 Secondary education. Physics. Mathematics.), which based on the idea of creating conditions for achieving by students the optimal level of psychological and pedagogical competence according to educational qualification characteristics, national framework of qualifications and professional requirements to teachers of professional and technical establishments.

Key words: competence, competitions, project, psychological and pedagogical training.

Постановка проблеми. Забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки та приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників у відповідність до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладах – завдання розвитку педагогічної освіти України [2; 4], що залишаються актуальними для сьогодення. На особливу увагу заслуговує проблема пошуку нового змісту, методів, форм навчання і технологій реалізації цих змін при психолого-педагогічній підготовці майбутніх викладачів фізико-математичних дисциплін до діяльності в професійно-технічних навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, О. Киричук, О. Моляко, Н. Ничкало, Є. Павлютенков, І. Підласий та інші), удосконаленню технологій навчання (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та інші), професійному становленню у вищому навчальному закладі (І. Бех, В. Бондар, О. Дубасенко, С. Золотухіна та інші).

Теоретико-методологічні засади професійної компетентності та шляхи її реалізації досліджували К. Абульханова-Славська, В. Байденко, Є. Барбіна, В. Болотов, В. Бондар, Б. Гершунський, В. Гриньова, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Іонова, Б. Ельконін, В. Євдокимов, Г. Лебедева, В. Лозова, Е. Климов, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Матор, О. Пота, О. Попова, І. Прокопенко, А. Реан, В. Серіков, В. Сластьонін, А. Троцько, О. Хуторський, В. Ядов та інші.

Формування теоретичних і методичних засад підготовки сучасного вчителя фізики знайшло відображення в дисертаційних дослідженнях Б. Будного, Г. Бушка, Ю. Діка, М. Мартинюка, В. Разумовського, В. Савченка, П. Самойленка, В. Сергієнка та інших. Особливості професійної підготовки вчителя математики вивчали І. Акуленко, В. Ачкан, В. Бевз, М. Бурда, О. Дубинчук, В. Моторіна, А. Раков, О. Співаковський, О. Скафа, З. Слєпкань, С. Сворцова, Н. Тарасенкова, В. Швець та інші.

Водночас ідея психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів, зокрема фізико-математичних дисциплін, ще не набула достатнього рівня розвитку в науці та практиці. Виникає необхідність у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності означеного процесу в усіх взаємозв'язках і опосередкуваннях для того, щоб сприяти досягненню вищих професійних та особистісних рівнів означених фахівців.

Мета статті – теоретично обґрунтувати вихідні положення проектування психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів (спеціальності 014 Середня освіта. Фізика, Математика).

Психолого-педагогічна підготовка складає основу професійної підготовки педагога і передбачає формування глибоких людинознавчих знань, комунікативних вмінь та компетенцій у сфері людських відносин [2].

Викладач фізико-математичних дисциплін повинен мати високий рівень знань та вмінь, володіти методикою викладання матеріалу фахових дисциплін, психології та педагогіки, необхідний для реалізації навчально-виховної діяльності.

Ідея проектування психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів полягає у створенні умов для досягнення студентами оптимального рівня психолого-педагогічної компетентності відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (спеціальності 014 Середня освіта. Фізика, Математика), Національної рамки кваліфікацій [5] та професійних вимог до викладачів професійно-технічних навчальних закладів [3].

1. Мета проекту – підвищення рівня якості психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів відповідно стандартів вищої освіти щодо організації освітнього процесу та здобуття психолого-педагогічної компетентності.

2. Проект зорієнтовано на використання у вищих навчальних закладах, що впроваджують освітню діяльність на першому та другому рівнях вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта. Фізика, Математика.

3. Проект базується на визнанні людини як найвищої цінності суспільства та передбачає: створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; утвердження в учасників освітнього процесу вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах.

4. Об'єктом проектування є система психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів, яка складається з таких елементів:

цільовий компонент окреслює мету і завдання навчальної, самостійної та практично-зорієнтованої діяльності студентів відповідно до навчальних планів та програм вищого навчального закладу;

стимульовально-мотиваційний компонент передбачає заохочення та формування позитивної мотивації студентів до активної навчальної, самостійної, практично-зорієнтованої діяльності;

змістовий компонент відповідає за оптимальний добір дисциплін до навчального плану, змістовність навчальних програм і навчальних ресурсів, оптимальний добір змісту, методів і засобів проведення кожного заняття;

операційно-діяльнісний компонент орієнтує на оптимальний добір форм, методів, прийомів і засобів навчальної, самостійної та практично-зорієнтованої діяльності;

контрольно-регулюючий, орієнтований на забезпечення дієвого контролю та самоконтролю за рівнем академічних та особистісних досягнень студентів і добір оптимальних методів їх підвищення;

оцінно-результативна компонента полягає в якісній діагностиці та самодіагностиці рівня академічних та особистісних досягнень студентів і виявленні шляхів їх поліпшення.

Психолого-педагогічну підготовку розглядаємо з двох позицій: як процес підготовки, тобто навчання та виховання студентів у вищому навчальному закладі, та як результат підготовки, тобто психолого-педагогічну компетентність.

Психолого-педагогічна підготовка – це процес оволодіння певними компетенціями у досягненні психолого-педагогічної компетентності, передумовами формування якої є удосконалення виконання основних виробничих функцій, що відповідають певним видам психолого-педагогічної діяльності.

Психолого-педагогічна компетентність – це інтегрована характеристика якостей особистості, результат психолого-педагогічної підготовки випускника вищого навчального закладу (бакалавра, магістра) для виконання психолого-педагогічної діяльності в певних професійних та соціально-особистісних компетенціях, який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у цьому виді діяльності.

Компетенція включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), знання, як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання, як бути (цінністі як невід’ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Компетенції поділяють на: КСО – соціально-особистісні, КЗН – загальнонаукові, КІ – інструментальні, КЗП – загально-професійні, КСП – спеціалізовано-професійні.

Психолого-педагогічна компетентність відповідає психолого-педагогічній структурі діяльності, яка представляє собою складну динамічну систему та містить певні структурні елементи (цілі, мотиви, зміст, засоби дій, регулювання й результат) й формується з певних компонентів. Компоненти психолого-педагогічної діяльності – це відносно самостійні функціональні види діяльності, кожний з яких охоплює групу вмінь, необхідних для реалізації певного виду психолого-педагогічної діяльності чи заходу. Ми обираємо компоненти, що є загальними для сучасного педагога [5]: *проекутування цілей, стимулюючо-мотиваційний, плануючий, організаційний, контрольно-корекційний, результативно-аналітичний.*

Основними виробничими (професійними) функціями (згідно освітньо-кваліфікаційної характеристики) є: дослідницька, проектувальна, організаційна, управлінська, психологічна, контрольна, прогностична, технічна.

Враховуємо, що *дослідницька функція* має відповідати за пошук нових знань та систематичний процес пізнання будь-якої системи або її елементів з метою встановлення фактів; *проектувальна функція* полягає у створенні прототипу майбутнього об’єкта, зокрема структури системи, типу зв’язків, аналізу впливів зовнішнього середовища та

інше; *організаційна функція* окреслює цільове об'єднання ресурсів для досягнення певної мети; *управлінська функція* розглядається як елемент функціонування певної системи, в якій існують об'єкти, що підпорядковують собі інші, а значить, і керують ними, змушують рухатися в певному напрямку, виконувати задані дії, організують їх діяльність у цілому; процес впливу однієї особи на іншу відповідно до поставлених завдань; *психологічна функція* відповідає за дослідження особливостей та закономірності виникнення, формування і розвитку (зміни) психічних процесів (відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення, уява), психічних станів (напруженість, мотивація, фрустрація, емоції, почуття) і психічних властивостей (спрямованість, здібності, задатки, характер, темперамент) суб'єктів діяльності; *контрольна функція* визначає нагляд за об'єктом і підтримання його функціонування згідно із встановленими принципами через загальне порівняння фактичного стану об'єкта із станом, який слід забезпечити; *прогностична функція* окреслює процес прогнозування; *технічна функція* відповідає за впорядковану послідовність взаємопов'язаних дій та операцій, що виконуються над початковими даними до отримання необхідного результату.

Розглянемо логіку вихідних позицій, що передують психолого-педагогічному впливу, на прикладі компонента психолого-педагогічної компетентності – *проектування цілей*. Цей своєрідний «вектор» активності викладача передбачає спрямованість його на іншу людину. Педагогічна діяльність має сенс лише тоді, коли учень може акумулювати науковий і соціальний досвід, переданий йому педагогом. Тільки позитивні здобутки, інтегровані у внутрішній світ учнів, мають сенс і визначають цінність педагогічної діяльності. Педагог також повинен відповідати певному еталону, професійно-рольовим очікуванням оточення. Проектування цілей є складним процесом, за якого викладач повинен пам'ятати про кінцеву мету його діяльності – забезпечення можливостей для неускладненого розвитку учнів у процесі спільної діяльності. Неправильно визначена мета призводить до негативних або нечітких результатів. Отже, педагог має вміти ставити мету педагогічної діяльності, планувати певні етапи її досягнення згідно з вимогами до змісту освіти, результатами попередньої роботи, перспективами на майбутню діяльність, рівнем здібностей і можливостей учнів, власними можливостями та ін.; визначати місце і значущість мети в системі загальних педагогічних цілей; ставити завдання, зорієнтовані на поетапну реалізацію конкретної мети [6].

Домінуючими виробничими функціями для цього компонента (згідно освітньо-кваліфікаційної характеристики для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Математика, першого освітнього рівня бакалавр) обираємо проектувальну та прогностичну. Проектувальна функція призначена для оволодіння компетенціями КЗП 8-10, 12, 13, КПС 1-6, прогностична – КЗП 8 – наявність базових уявлень про психофізіологічні особливості об'єктів навчання; володіння методами роботи з різними групами учнів; здатність здійснювати мотивацію кожної теми під час навчання математики; здатність сформулювати і відповідно реалізувати навчальну мету уроку математики; здатність у відповідності до навчальної мети вибудувати структуру уроку математики з урахуванням вікових та пізнавальних можливостей учнів; здатність організувати роботу відповідно до вимог охорони праці; уміння планувати та реалізувати навчально-виховні заходи; спроможність здійснювати управління процесом навчання і контроль над ним; наявність сучасних уявлень про принципи моніторингу.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика вказує на певні вміння згідно з виконанням типових задач діяльності проектувальної функції та формуванням означених компетенцій, але всі вони спрямовані на учителів математики загальноосвітніх навчальних закладів. Саме тому вважаємо за необхідне посилити цю функцію, враховуючи специфіку

діяльності викладачів професійно-технічних навчальних закладів, за рахунок психолого-педагогічних дисциплін.

Так, наприклад, для студентів 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта. Математика розроблено авторський курс "Професійна діяльність викладачів професійно-технічних навчальних закладів", метою якого є підготовка студентів до психолого-педагогічної діяльності в умовах професійно-технічного навчального закладу. Основні завдання такої підготовки: ознайомити студентів з особливостями діяльності викладачів професійно-технічних навчальних закладів; сформувати педагогічне мислення, особистісні та професійні якості, уміння визначати та реалізовувати шляхи професійного спрямування викладання природничо-математичних дисциплін в умовах професійно-технічного навчального закладу.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми: **програми компетентності – загальні (соціально-особистісні), компетенції – володіти методами міжособистісної та професійної комунікації, вміння адаптуватися до змінюваного соціального та професійно-педагогічного простору (КСО.07)** (знати: загальні положення функціонування професійно-технічних навчальних закладів; особливості навчальної та виховної діяльності в умовах професійно-технічного навчального закладу; вміння: враховувати та використовувати в професійній діяльності особливості організації навчально-виховного процесу у ПТНЗ); **програми компетентності – фахові (спеціалізовано-професійні), компетенції – здатність швидко пов'язувати нові знання з уже набутими (психолого-педагогічні знання, знання з математики та методики її викладання) (КСП.14)** (знати: шляхи професійного спрямування природничо-математичних дисциплін; вміння: провадити методичну діяльність згідно змісту освіти у ПТНЗ; здійснювати професійну спрямованість дисциплін природничо-математичного циклу).

Посилення виробничих (професійних) функцій може відбуватися іншим засобом. Так, наприклад, дослідницька виробнича функція містить такі типові завдання діяльності: аналіз сучасних математичних теорій; постановка математичної задачі; аналіз математичної проблеми (задачі); формулювання гіпотетичного твердження; доведення гіпотетичного твердження, спростування гіпотетичного твердження; створення математичної моделі реального об'єкта, процесу, явища; аналіз створеної моделі реального об'єкта; дослідження математичної моделі з використанням засобів комп'ютерної техніки; створення аксіоматичної теорії та її аналіз; вибір, використання алгоритмів, методів, прийомів та способів розв'язування математичних задач; підготовка наукової доповіді, статті, реферату, звіту (наукового твору).

Бачимо, що типові задачі діяльності більше пов'язують із спеціальною підготовкою та не враховують зміст психолого-педагогічної діяльності.

Означена функція спрямована на оволодіння компетенцією КІ 5 (дослідницькі навички). Уміння передують навичкам, які розглядаються як більш досконала стадія оволодіння діями. Ми розглядаємо дослідницькі вміння як здатність до самостійних спостережень, дослідів, пошуків, набутих у процесі дослідницьких задач. Обираємо класифікацію дослідницьких умінь залежно від складових дослідницької діяльності: інтелектуально-дослідницька складова – уміння аналізувати, зіставляти та порівнювати факти, явища, концепції, точки зору; бачити проблему, виокремлювати основне; визначати протиріччя і формулювати проблему; ставити мету, визначати завдання роботи; критично аналізувати інформацію, давати їй оцінку; аргументувати своє ставлення до питання, що вивчається, тощо; інформаційно-рецептивна складова – уміння спостерігати, збирати й обробляти дані; систематизувати і класифікувати факти й явища; отримувати інформацію та складати її огляд; інтерпретувати інформацію тощо; продуктивна складова – уміння

проводити експеримент; у відповідній послідовності виконувати практичні дослідження; використовувати різноманітні методи емпіричного і теоретичного дослідження; здійснювати бібліографічний пошук та узагальнювати інформацію; викладати перебіг і результати дослідження; захищати отримані результати в процесі виступу; складати тези, писати статтю тощо [1]

До цього переліку пропонуємо додати зміст компетенції КСО 5 (вміти сприймати критику, приймати конструктивні рішення щодо усунення виявлених недоліків, бути здатним до самокритики, вміти адекватно оцінювати свій і чужий досвід, презентувати власні досягнення, виявляти здатність до самовдосконалення і професійного зростання), яка зазначена в освітньо-кваліфікаційній характеристиці відносно змісту дослідницької виробничої функції, але не враховується при викладанні психолого-педагогічних дисциплін згідно з освітньо-професійною програмою підготовки.

Це відповідатиме вимогам до особливостей знань та умінь шостого кваліфікаційного рівня Національної рамки кваліфікацій, а саме: критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності; розв'язання складних непередбачуваних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та(або) навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів.

Висновки. Вихідні положення проектування психолого-педагогічної підготовки мають базуватися на ідеї створення умов для досягнення студентами оптимального рівня психолого-педагогічної компетентності відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики; Національної рамки кваліфікацій та професійних вимог до викладачів професійно-технічних навчальних закладів.

Посилення формування компетенцій (не змінюючи наявні вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики) при психолого-педагогічній підготовці (ППП) допоможе майбутнім фахівцям у вирішенні типових задач відносно основних компонентів психолого-педагогічної діяльності. Особлива увага приділяється соціально-особистісним компетенціям, які відповідають за здатність самостійного професійного зростання.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження пов'язуємо з обґрунтуванням моделі майбутнього викладача професійно-технічних навчальних закладів відносно психолого-педагогічної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И. А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И. А. Зимняя, Е. А. Шашенкова. – Ижевск : ИЦПКПС, 2001. – 248 с. (С.13, 23)
2. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : наказ МОН України №1176 від 14.08.13р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_ovs/36816/
3. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : наказ МОН України №665 від 01.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua
4. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір : наказ МОН України № 998 від 31.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/
5. Про затвердження національної рамки кваліфікацій : постанова КМ України № 1341 від 23.11.2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-n>
6. Професійна діяльність і компетентність педагога. Сучасні підходи : навч.-метод. посіб. / укл. В. І. Петrenchенко. – Запоріжжя : КЗ "ЗОЦКУМ" ЗОР, 2011. – 40 с.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2016